

Naplójegyzetek I.

Az erősebb felelőssége

Gyakran halljuk, hogy a béke az erők felelőssége. Az erősebb félt a családban általában a szülők jelentik, nekik kell vállalniuk a felelősséget a családi békéért. Csakhogy ahhoz, hogy ezt a felelősséget vállalhassák, kell, hogy bennük, magukban béke legyen, és rendelkezzenek a béketeremtés képességével. Itt következik be legtöbbször a baj: mert az erősebb fél sokszor úgy gondolja, hogy a békét az akaratának az érvényesítésével kell megteremtenie, tulajdonképpen ki kell kényszerítenie. Csakhogy...

A családban és minden más szeretetközösségben a „kikényszerítés” nem békét, hanem háborúságot szokott eredményezni. Miért? Mert a szeretetközösség lényege az, hogy benne az erős és a gyenge egyenrangú és egyenjogú – azaz az erős nem él vissza az erejével, a gyenge pedig nem él vissza a gyengeségével.

Tudjuk, hogy mi az, ha az erős visszaél az erejével: az az erőszak. De hogyan tud a gyenge visszaélni a gyengeségével? A gyenge erőszakja többnyire a zsarolás. Például:

– Azért küldesz el engem az óvodába, mert nem szeretsz – mondja a nagyobb testvér, látva, hogy neki el kell mennie, a kicsi meg otthon marad anyu védőszárnyai alatt. A nagyobb gyermek persze tudja, hogy miért is kell neki óvodába mennie, és addig, amíg nem volt kistestvére, ment is vígan. Na de megváltozott a helyzet: anyunak és apunak új játékszere van, és ezt neki nem könnyű elviselnie. Mostantól minden, ami eddig természetes volt, már nem az, hanem fegyver a szülők kizárólagos szeretetéért folytatott harcban.

– Ha nem kapok én is valami extra kedvezményt, akkor ezzel fogom kínozni őket – nem

mondja ugyan, de valamiképp így érzi, így gondolja a nagyobb gyerek.

És a szülők is érzik, hogy van a veszteségérzetében valami – a szülői szeretet, amely eddig kizárólagosan őt illette meg, most kétfelé vagy többfelé oszlik –, és ezért büntudatot éreznek (pedig akkor kellene büntudatot érezniük, ha ez nem így lenne). És máris vége a családi békének.

Mit tehet ilyenkor az erősebb fél, ha a gyenge pl. így harcol a maga helyzetének meggyengülése ellen, és persze nem akar erőszakhoz nyúlni? A gyengével az erősebbnek mindenképp tapintatosnak is kell lennie, nem dörgölheti állandóan az orra alá, hogy ő a gyengébb.

Valami olyan megoldás a hatékonyabb, hogy az erős megpróbál minél több figyelmet áldozni a gyengébbre, a szülők a sérelmet reklamáló gyermekre, és ezzel mintegy tudatosan és nyilvánvalóan többet adnak neki a megszokottnál.

A „jó szülők” nemcsak azért holtfáradtak a második vagy többedik gyermekük születése után, mert a pici sok törődést igényel, hanem azért is, mert ekkor kell a családot is az új jövevényhez szoktatniuk. A gondozásra nagyon is rászoruló új családtag mellett minden korábbinál több figyelmet igyekeznek fordítani az idősebb gyermekre vagy gyermekekre is. Ezzel mintegy gyengébbé teszik magukat, és így legtöbbször sikerül is fenntartaniuk a családi békét. Erőfeszítéseiknek hála az idősebb gyermek ilyenkor a szülőkkel azonosul, ő is próbál részt vállalni a szülők dolgából. Tehát nem a kisebb gyermek kiváltságából kér részt, hanem a szülők feladataival próbál azonosulni, képessége és kedve szerint.

A családi békének is alapfeltétele egymás terheinek méltánylása és közös hordozása. Nyilván mindig az erősebb félnek kell többet adnia

a maga erejéből, hogy ezzel – valójában is, és átvitt értelemben is – közelebb kerüljön a gyengébbhez, de a családi egyensúlyhoz, azaz a békességhez is.

Gyermeket várunk

Az jár az eszemben, vajon profán gondolat-e az ádventet a gyermekvárás időszakához hasonlítani. Ahhoz a reménységgel teli időszakhoz, amikor a család az új tagjának az érkezésére vár. Ez az érkezés megdolgoztatja a fantáziánkat. Magunk elé képzeljük az újszülöttet, a rejtélyesen megvalósuló kis jövevényt. Tudjuk, hogy valamiképpen belőlünk is lett, hozzánk tartozik, a mi életünk is új dimenziót, új távlatot kap majd általa és tőle.

Persze nem tőle, hanem attól az Ismeretlen-től, aki őt megalkotta, és elküldte nekünk, hogy a magáéval együtt folytassa a mi életünket is. Folytasson bennünket abban az elképzelhetetlen távolságba visszanyúló láncolatban, amely minden mai élet mögött ott sorjázik. A történelem előtti korokba, egész a Teremtés pillanatáig visszavezetnek ezek az életláncok: minden szemük egy új nemzedék új tagjának az életét jelenti.

Hogy hány ilyen életláncszemből áll a hozzánk vezető sor, hány ezer gyermekét szeretettel és gondnal felnevelő édesanya és édesapa törődése, felelősségvállalása, munkája kellett ahhoz, hogy mi, mai generációk a világra jöjjünk, arról senki halandónak fogalma nincs. Akármilyen esendők, hitványak, esetleg rosszindulatúak és bűnösök is vagyunk mi, mai emberek, a szeretet és emberi jószág végtelen láncolata kellett ahhoz, hogy annyi évezreden át megszülessenek az őseink, és nemzedékről nemzedékre világra hozzák, vállalják gyermekeiket, míg csak egyszer elért hozzánk a sor, és lettünk – egyetlen élet erejéig – az értelme ennek a sok ezer évnyi emberi fáradozásnak, és megszülettünk.

Vajon szoktunk-e úgy tekinteni magunkra, mint akik valójában őseink és elődeink jövőbe vetett hitének a gyümölcsei vagyunk? Szoktuk-e életünk értékét ebben a hozzánk vezető szeretetláncolatban látni és úgy becsülni? Úgy tekinteni magunkra, mint bár csak egyetlen, de nélkülözhetetlen láncszemre az őseink és utódaink múltból a jövőbe vezető életláncában?

A szél fújta ökörnálnál reményteljesebbé valójában akkor válik ennek a valósága, amikor megszületik addig utolsó láncszemként fityegő életünk folytatása: a belőlünk származó, a ránk bízott utód. Létével rögzíti létünket, és jövőt ad az egész eleven láncolatnak.

A semmiből, a nemlétből érkezés hamvassága van az arcán, az új teremtmények, új alkotások varázsa. Csodáljuk azt a természetes bizalmat, amellyel ránk pillant, amellyel körül néz maga körül a világban. És kétségbeesünk, ha sírásra görbül az ajka, és elkeseredetten gyűrődnek újra össze már épp kisimulni kezdett újszülöttráncai. Az éhség, az ijedtség vagy valamilyen más, előttünk ismeretlen forrású fájdalom keseríti el, tölti el csalódottsággal őt? Elkeseredetten szorítja ökölbe apró, gyöngéd ujjacskáit, és rázza, egész testét rázza a vigasztalan kétségbeesés. És mi érezzük, hogy nincs, nem is lehet az életben fontosabb feladatunk annál, mint hogy megtaláljuk bánatának okát, és megvigasztaljuk őt.

Akkor is rá gondolunk, amikor nem akarunk: reménységgel, hogy a szeretet új forrása fakad fel általa az életünkben. Mosolyogva, mintha mindig rá, az új, várva-várt kis jövevényre mosolyognánk, aki nélkül már mérhetetlenül szegényebbek lennénk, sőt, talán nem is lennénk.

Az jár az eszemben, vajon profán gondolat-e az ádventet a gyermekvárás időszakához hasonlítani.

Az igazi ajándék

Anyám bátor ember volt, ha azt nevezzük bátorinak, aki magabízón szembeszáll a nehézségekkel. Nem tudom, korábban sem tudtam eldönteni, hogy azért volt-e bátor, mert a valóságosnál kisebbnek látta a bajokat, vagy azért, mert annyira bízott a saját jó szerencséjében.

Valószínű, hogy erősen hitt abban – és ez volt az ő istenhitének alapja –, amit a Biblia úgy fogalmaz meg, hogy Isten nem rak nagyobb terhet a vállunkra, mint amekkorát elbírnak.

Pedig az ő nemzedékének vállára mérhetetlenül nagy terheket rakott. Elég, ha elmondom, hogy 1903-ban született Magyarországon, Budapesten, és 1999-ben halt meg ugyanott. Ettől mindenkinek beindulhat a képzelete, aki a 20. századról csak egy kevéske történelmi ismerettel is rendelkezik.

Arról, hogy bátorsága hogyan nyilatkozott meg, csak egyetlen rövidke történetet mesélek el. 1944 karácsonyán Budapest hadszíntér volt. Egy kertes budai házban lakott albérletben a család, anyám itt készülődött az ünnepre két apró gyermekével: háromesztendős bátyámmal és velem, aki akkor másfél éves voltam. Apánkat nem sokkal előtte hívták be katonának, sokadszor, akkor épp talán Székesfehérváron szolgált. Kemény tél, sok hó volt, és a nagy háborús veszteségeket szenvedő fővárosban Európa két legerősebb szárazföldi hadserege vívta egymással makacs élet-halál harcát.

Anyánk feldíszített karácsonyfát állított az asztalra – kertünkéből fűrészelt le hozzá egy kis fenyőt –, és a légiriadók miatt elsötétített szobában meggyújtott egy kis lámpát, majd óvatosan, a padló felé fordított fénnel a lavór mellé állította. A zománcozott lavórban havat olvasztott, mosdóvizet melegített, és karácsonyi ajándékként egymás után lefürdetett, törülközőbe burkolt, majd gyorsan bedugott a paplan alá bennünket, hogy a fűtetlen szobában meg ne fázzunk. Ott aztán annyi ruhácskába öltöztetett, amennyit csak ránk tudott adni. Közben arról beszélt, hogy milyen szerencse, hogy hozott nekünk jó meleg fürdővizet a Jézuska. Majd karját a sötét szoba egyik sarka felé kinyújtva megmutatta, hogy merre van édesapánk, akiért jó lesz, ha most elmondunk egy imát, mert ő is biztos ránk gondol, és értünk imádkozik.

Másnap hajnalban egy orosz gránáttól belövést kapott a kis ház. Senki sem sérült meg, de a konyha egyik falán egy nagy lyuk keletkezett, ki lehetett látni rajta a havas kertbe. Anyánk összecsomagolta a legszükségesebbeket, ruhákat, takarókat, ami ennyit tudott, szánkóra pakolta, és átvezetett bennünket a szomszédos emeletes házba, ott rövid tárgyalás után befogadták a családot a zsúfolt légópincébe. Ennek fejében eljárt a fiatalabb lakókkal a távoli kútra, segített a főzésben is. Áthozta a kiságyunkat, ezután mi ott tébláboltunk a deszkapadokon bundákba, plédekbe burkolódzó lakók között, akik a légítámadások elől kénytelenek voltak a szűk kis betonhelyiségekben meghúzódni.

Rövidesen megjelentek a környéken a budai várból kitört, kiéhezett, legyengült német katonák, majd nemsokára megjöttek az orosz csapatok is.

Valójában az a bizonyos belövés, amely a házunkat tönkretette, az volt abban az esztendőben a mi igazi, égből jött karácsonyi ajándékunk. Ha az nincs, a mi bátor anyánk nem kéredezkedik be a szomszéd ház pincéjébe, ahol a bekövetkező hadieseményeket mégiscsak nagyobb biztonságban vészteltük át, mint amilyenben a magányos kis kerti házban lettünk volna.

Havas telek emléke

Apám szerette a telet, még jobban a havat. Talán azért, mert téli gyerek volt: január harmadik napján született. Amikor pilinkélni kezdtek az első hópelyhek, az arcán megjelent egy szótlan, bensőséges mosoly. Nem bánta azt sem, ha fergeteges szél kíséretében váratlanul ránk szakadt egy-egy nagy hóesés. Gyermekkoromban, de még a hetvenes-nyolcvanas években is gyakori volt az ilyesmi.

Ha beköszöntött az első hó, apám elővette a kamrából a már gondosan felkészített sílécet, fekete sínadrágot, vastag fekete sípulóvert, szélálló anorákot húzott, és elővette a fókazsírral fényesre dörgölt sícipőit. Mire mi az iskolából hazajövet leszálltunk a villamosról, ő már ott állt simléderes sapkájában a budagyöngyei megállóban, és várta a Zugligetbe menő 58-as villamost, amelyre a havas téli napokon, hétvégeken alig lehetett felkapaszkodni a síelőktől és a szánkózni vágyóktól. Nemcsak a lépcsőin lógtak fűrtökben, de még a hátsó ütközőjére is felakasztották a szánkójukat. Tujáztak, ahogy akkoriban a szleng a potyautazásnak ezt a műfaját nevezte.

Én, aki május végén láttam meg a napvilágot, már gyerekként sem voltam jóban a hideggel, nem osztottam apám hó iránti rajongását. Még hógolyózni sem szerettem: fázott a kezem, ha össze kellett gyúrnom a havat. Nem buzgott bennem az egészséges harci kedv, hogy visszadobáljam a jókedvűen csatározó fiúkat. Inkább hazaszaladtam, és ha mégis eltaláltak, sírva kaparásztam ki a nyakamból az olvadó havat. Egyedül a hőemberépítés volt kedvemre való, bár ekkor sem lehetett tudni, nem kerekedik-e kedve valakinek a dobálózásra vagy arra, hogy megfürdessen a hóban...

Kisiskolás koromban a síeléssel gyűlt meg legjobban a bajom. A hógolyózó iskolatársak elől

haza lehetett szaladni, de ha édesapánk hívott magával síelni a hegyekbe, az elől nehéz lett volna kitérni. Nem is akartam, hiszen mindenhová szívesen elkísértem őt. A villamoson még örömmel cipeltem vaskos síléceimet, akár a többi elszánt sportember. A Harangvölgybe vivő úton sem látzott rajtam semmi különösebb. A gondom akkor kezdődött, amikor felkapaszkodtunk a hegyoldalba, és apu, aki fiatalkorában híres síversenyző volt, felcsatolta a bakancsomra a léceket. Elszánni magam arra, hogy lecsússzak a völgybe, épp olyan nehezen tudtam, mint a lécek alattomos kis megcsúszásai ellenére fent maradni a hegyen. Hiába volt apám türelmes magyarázata, hogy miként helyezzem a „hegy felőli” lábamra a testúlyt, és ügyes kanyarokkal hogyan irányítsam a léceimet. Többnyire mereven előre hajolva, ijedt képpel néztem le a völgybe, és a lesiklás egyre növekvő sebessége ellen egyetlen orvosságot ismertem: letettem a nadrágomat a hóra, és lesz, ami lesz, fenéken csúsztam a lejtő aljáig.

Erről a sajátos síelési technikáról később azért leszoktam, de megszeretni sosem tudtam a meredek lejtőkön való csúszkálást. Azt viszont nagyon élveztem, ha síléccel túráztunk: hangtalanul suhantunk az erdei utakon, és az őzek, vaddisznók lábnyomait olvastuk a hóban. Az ilyen szelíd sítúrák végül is összebékítettek a téllal. Persze nem a városi téllal, nem a nyirkos, hosszú sötétséggel, nem a csúszós járdákkal, nem a bérházak között süvítő, fagyos széllel. De a tiszta, éles hegyi levegővel, amely kitakarítja porral, füsttel teli, városi tüdőnköt, és a téli napsütéssel, ha úgy ragyog a töretlen havon, ahogy csak a tengeren szokott ragyogni.

A könyv sorsa vagy a sors könyve

Akárhogy töröm is rajta a fejem, nem emlékszem rá, hogyan is tanultam meg olvasni. Mintha egy halacsától kérdezné valaki, hogy hogyan tanult meg úszni. Sehogy. Úgy született, hogy már tudott. Én is mintha mindig tudtam volna olvasni. De ha alaposabban belegondolok, van azért néhány fontos emlékem a kezdetekről. Alig múltam hároméves, amikor bátyámmal együtt szüleink kertészetében a gyepen ültünk, és a körülöttünk kosarakban pirosuló őszibarackot válogattuk. A kezünkben egy-egy kartonlap volt, amelyen há-

rom különböző nagyságú lyuk sorakozott. Ezekbe kellett beleilleszteni az őszibarackokat. Külön ládába tettük azt, amelyik az első lyukba, a legnagyobbba illett bele, külön ládába azt, amelyik a másodikba, és külön ládába azokat is, amelyek a harmadikba, a legkisebb lyukba illettek. Jó szórakozás volt ez (azóta láttam már hasonló elven működő igazi gyerekjátékokat is), és nagyon büszkéek voltunk az általunk „beládázott”, katonásan sorakozó gyümölcsökre. De a ládákat kibélelő újságok sem hagytak közömbösen bennünket. Hosszan tanulmányoztuk őket, izgatták a fantáziánkat az aprócska, fekete jelek, amelyek mintha egymást kergették volna a papíron. Különösen a képekhez, rajzokhoz kapcsolódó szövegek tudták lekötni a figyelmünket. Sokat nézegettük például az egyik újság címlapján azt a kitért szájú, jókedvűen ordító figurát, akinek a karja fekete csikként futott végig a lap tetején. Ez a megszire nyújtott, hosszú kar kinyitott lakatot tartott a kezében. A kar fölött pedig táncoló betűkkel ez állt – édesanyánk olvasta fel nekünk –: „Szabad Száj”. Valószínű ez volt az első két szó, amit én „olvasni” tudtam. Máig belém vésődtek a betűi. A 2. világháború utáni időkben a Kisgazdapárt népszerű vicclapjának volt a címe. Szüleim is ezt az újságot járaták, ami nem volt csoda, hiszen akkoriban, az első szabad választásokon, a Kisgazdákra adta voksát az ország választópolgárainak háromnegyed része.

A kép hatására én is ordításra tátottam a számat, és a karomat jó messze kinyújtva el is kiáltottam magam: „Szabad száj!” Csak a felpattant lakat hiányzott a markomból. Anyánk csitítóan megsimogatta a kobakomat, majd az újságlapot visszaterítette a ládába, és a barackválogatás folytatására buzdított bennünket. Folytattuk is, de közben azért időnként el-elkurjantottuk magunkat: „Szabad száj! Szabad száj!”

A legnagyobb – máig tartó – hatást azonban egy olyan könyv tette rám, amelyet még nem én olvastam, de esténként anyánk mesélt nekünk belőle: a Süss fel Nap! című népköltészeti és népmesegyűjtemény volt ez. Ennek köszönhetően tanultam meg hallás után az első verseket, például a „Cinege góga, hol voltál?”-t. Ez az a tréfás, válaszolgotós népdal, amelyről sok évtizeddel később Weöres Sándor egyszer azt mondta nekem, hogy az összes versét szívesen odaadná, ha ő írta volna ezt az egyetlenegy.

Ebből a gyűjteményből ismertem meg a Kóró és a kismadár című mesét is, amelyet kedve szerint folytathat az ember, felvonultatva mindent, ami csak az eszébe jut. És ebből a könyvből olvasta fel anyánk Vas Laci történetét is, amelyben valósággal szíven ütöttek a sárkány szavai. Mint ha nekem mondta volna: „Tudtam, tudtam, Vas Laci, mielőtt még megszülettél, hogy nekünk meg kell mérkőzni.” Már akkor, aprócska emberként, első hallásra úgy éreztem, hogy én vagyok Vas Laci, hozzám szólt az a sárkány, rólam tudta, már mielőtt megszülettem volna, hogy nekünk meg kell mérkőznünk.

Azt hiszem, nemcsak annak a régi latin mondásnak van igaza, amely azt állítja, hogy minden könyvnek megvan a maga sorsa. Valószínű az is igaz, hogy minden sorsnak megvan a maga könyve.

A természet konnektora

Farsang idején a jókedvről kellene beszélni. Hajdan, amikor az év túlfordult legsötétebb napján, december 21-én, és minden nap egy hajszállal hosszabbnak mutatkozott, az emberekben felébredt a remény: tudták, hogy lassan véget ér a hideg és a sötétség hatalma, véget érnek azok a szigorú hónapok, amelyekben nem nő a fű, nem nyílik a virág, nem érik mag, nem terem gyümölcs. És minden nappal közelebb jön, elérhetőbb és megélhetőbb a tavasz, amikor majd mindenképp megújulnak. Az eleven tavasznak a halott tél fölött aratott örök győzelme az élet győzelmét jelentette, ennek örültek, ezt ünnepelték a régiek. Tudták, persze, hogy tudták, hogy emberi erő soha nem volna képes kikényszeríteni ezt a győzelmet: az öröm oka az volt, hogy úgy van megalkotva a Világmindenség, hogy az élet mindig győzedelmeskedjék a halál fölött. Az élet kedvéért jött létre a Teremtés, a világ az örök megújulás jegyében áll, mert a Teremtő és a Teremtés jó.

Elgondolkodom azon, vajon ma miért nem érzek, miért nem érzünk a közös öröme ilyen ellenállhatatlan belső indítást farsang idején sem? Pedig ma is tudjuk, hogy: „Január, február, jön a nyár.”

Talán azért nem, mert a mai, nagyrészt városban lakó emberiség már nem érzékeli, hogy a sorsát olyan döntő módon meghatározná az évszakok fordulása, mint korábban a földdel és a földből élőkét. Mintha ma sokkal jobban füg-

genénk a magunk alkotta világtól, az emberi társadalomtól, mint a régi emberek. És a magunk alkotta világban az évszakokat is mintha magunk alkotnánk: ha jól megy a dolgunk, van állásunk, pénzünk, családunk, egészségünk, akkor télen is felkeressük a Földnek azokat a pontjait, amelyeken épp tavasz vagy nyár van. Ha nincs, akkor szűkölködünk és búsulunk, még ha farsang van is, de ha nyár van is.

Valóban így teszünk, de ez mégis csak a felszín: távolabb kerültünk ugyan a természettől, sokemeletes, biztos építésű épületeinkben, fűtött városainkban a megszokott körülmények között nem tör ránk olyan elemi erővel a szél, a vihar, mint ahogy azt a védtelen, kis településeken vagy egyenest az erdőkben, pusztákon élők megtapasztalták és megtapasztalják – de azért azt is tapasztaljuk, a tévéből is nemegyszer látjuk, hogy időnként a legmodernebb városokat is eléri és letarolják a nagy természeti katalizmák, mintha csak rá akarnák ébreszteni a világot arra, hogy létfeltételeinket ma is a természeti körülmények biztosítják. Ha nem is érezzük eléggé a mesterséges fénykoszorúkkal elárasztott mindennapjainkban, milyen fontosak számunkra, mennyire függünk tőlük, a rendkívüli események rádöbbenenek technikai civilizációnk esendőségére. Hogy ha valaki vagy valami váratlanul lekapcsolja a villanyt vagy elzárja a gázcsapot, minden biztonságunknak és kényelmünknek azonnal vége szakad.

Ha szinte csak becsomagolva, feldolgozva, az ipar, a kereskedelem, az emberi ügyesség és leleményesség eredményeként jutunk is mindennapi táplálékainkhoz, azért azokat ma is a föld gyümölcseiként, a természet ajándékaiként kell hogy tiszteljük. A forrásuk ma is a(z) – ember által ugyan alaposan átalakított, rafináltan kiuzsorázott – természet, amely nélkül civilizációnk nem maradhatna fenn. Ha egy technikai képpel akarnánk kifejezni mai világunk alapvető természetfüggőségét, azt mondhatnánk, hogy az elektromos vezetékek végcsatlakozóját az ember a természet konnektorába dugja, mert csak onnan nyerheti a technikai eszközeihez, gépcsodáihoz nélkülözhetetlen energiákat.

Ha ezt alaposan végiggondoljuk, rájövünk, hogy mégis csak volna okunk a közös farsangi öröme. Hogy a természet rendje szerint ismét megújul a világ: a halott tél fölött győzelmet arat a tavasz, az eleven élet.